کاریگەریی گرژیی قەرەباغ لەسەر کورد

10-10-2021

نووسەرەکان

ناوەندی لێکۆڵینەوەی رووداو

|راپۆرتی کوردی

نیشتمانێک کە سەدەیەکی پێشتر کورد دانیشتوو و خاوەنی بوو و تێیدا کوردستانی سووری دامەزراند، ھەنووکە وەک یەکێک لە کۆنترین قەیرانەکان و ناسۆرترین زامەکانی قەوقاز، بووەتە ھۆی بڵاوبوونەوە و تەشەنەکردنی قەیران بۆ وڵاتانی ئێران، پاکستان و تورکیا ئەم راپۆرتە کاریگەریی ئەم قەیرانە لە سەر دۆخی کورد لە رۆژھەڵاتی ناوین بە تایبەت ھەرێمی کوردستان تاوتوێ دەکات.

بۆچی قەوقاز گرنگە؟

ھەرچەند قەوقاز ناوچەیەکی بچووکە لە رۆژئاوای زەریای خەزەردا، بەڵام ھەمەجۆری و فرەرەنگی و لێک ئاڵاویی قووڵی شووناسە قەومی، ئایینی و زمانەوانی لە لایەکەوە و کێشە و قەیرانە مێژوویی و پێکھاتەییە چارەسەر نەکراوەکان تێکڕای دەرھاویشتە و ئاکامەکانی گۆڕانکاریی حەشیمەت و جوگرافیای ئەو ناوچە لە سەردەمی یەکیەتیی سۆڤییەتدا لە لایەکی دیکەوە، ئەم ناوچەیە وەک چەقێکی ھەمیشە قەیراناوی ھێشتۆتەوە.

رەخنە و ململانێی ھێزە ناوچەییەکان وەک، رووسیا، ئێران و تورکیا و ھێزە سەرووناوچەییەکان وەک، ئەمریکا لە گەڵ بایەخی سەرچاوە وزەییەکان (نەوت و گاز) لە کۆماری ئازەربایجان و ھەروەھا گرنگیی راگواستن و پەیوەندیی ئەم ناوچە لە پێکەوەبەستنی ئێران و ئاسیای ناوین بە ئەورووپا، پێگەیی بەرزتر کردۆتەوە.

بۆچی ئێران تووڕەیە؟

ئاڵووگۆڕەکانی ساڵی رابردوو، بە تایبەت دوو ھەفتەی رابردوو بووەتە ھۆی تووڕەیی و دڵگرانیی قووڵی ئێران. ساڵی رابردوو لە دوایین شەڕی ناوچەی قەرەباغدا، دەوڵەتی ئازەربایجان بە یارمەتیی سەربازیی تورکیا و ئیسراییل بە تایبەت کەڵک وەرگرتن لە درۆنی شەڕکەریی پێشکەوتوو، توانی ئەرمەنستان لە شەڕێکی نابەرانبەردا شکست بدات و زۆربەی ناوچەی قەرەباغ بخاتە ژێر کۆنترۆڵی وڵاتەکەی. لەو گرژیەدا دوو ھاوپەیمانی پێشووی ئەرمەنستان، واتا رووسیا و ئێران سیاسەتی بێدەنگییان گرتەبەر. لە ئێراندا چوار پێشنوێژی ھەینیی تورک زمان، راگەینراوێکی ھاوبەشی پشتگیرییان لە کۆماری ئازەربایجان دەرکرد و دواتریش میدیا فەرمییەکان و ھەندێ لە بەرپرسانی وڵاتی ئێران بە رواڵەت رەزامەندیی خۆیان لە سەرکەوتنی وڵاتی شیعە مەزھەبی ئازەربایجان نیشان دا!

بەڵام لەم مانگەدا ئازەربایجان بە پێشڕەوی لە سنووری ھاوبەشی نێوان ئەرمەنستان و ئێران، ھاتووچۆی بارھەڵگرەکانی ئێرانی تووشی کێشە و تەنگانە کرد. پاشان ھاوکات لە گەڵ گۆڕانکارییەکانی ئەفغانستان، ئازەربایجان مانۆڕێکی سەربازیی بە ھاوبەشیی پاکستان و تورکیا بە ناوی " سێ برا" بەڕێوە برد. ئەم گۆڕانکارییە بوو بە ھۆی بەرزبوونەوەی تووڕەیی و دڵگرانیی ئێران. لە بەر ئەوەی کە بۆ ئێران ئاشکرا بووە، ئازەربایجان بە پشتگیریی تورکیا و بە بیانووی پەیوەست بوون بە ناوچەی دابڕاوی نەخجەوان، دەیەوێت پێوەندیی سنووریی ئێران و ئەرمەنستان دابڕێت. ئەم ھاوکێشە ئەو کاتە گرنگتر دەبێت کە ببێتە ھۆی داخرانی ڕێگای ترانزیتی ئێران بۆ ئەورووپا لە ئەرمەنستانەوە، کە لە ئاکامدا بەستراوەیی ئێران بە تورکیا و ئازەربایجان زۆرتر دەکات، دیاردەیەک کە بە زیانی بەرژەوەندیی نەتەوەیی ئێران دەشکێتەوە.

ھەروەھا بەھێزبوونی ئازەربایجان دەبێتە ھۆی وروژاندن و زیدەکردنی ھەستی نەتەوەخوازیی تورک و ئازەرییەکانی ئێران دژ بە حکوومەتی ناوەندی. لە سێ دەیەی ڕابردوودا باکۆ و ئەنقەرە کاریگەرییەکی زۆریان لە سەر ئینتیما تورکخوازییەکان لە ناوەوەی وڵاتی ئێران داناوە. ڕووداوە نوێکان ئەم بابەتەیان خەستتر کردووە، ڕووداوێک کە مەبەستی ئایدیاڵی خستنە مەترسیی یەکپارچەیی خاک و دابەشکردنی ئێرانە!

کاریگەریی قەیرانی قەوقاز لە سەر کورد

پێدەچێت قەیرانی ئەم دواییەی قەوقاز کاریگەریی راستەوخۆی لە سەر بارودۆخی ھەنووکەیی ھێز و ناوچەکە کوردییەکان ببێت. ئێران بەردەوام ھەوڵی داوە لە کارتی یاریی کورد بۆ بەرەنگاری و پاراستنی ھاوسەنگیی نەیاران و بەھەڵستکارانی کەڵک وەرگرێت. ئێران لە دەیەکانی ١٩٧٠ و ١٩٨٠دا بە کەڵک وەرگرتن لە ھێزی کورد ھەوڵی لاواز کردنی دەوڵەتی سەدام حوسێنی دا و لە دەیەی ١٩٩٠ بە دواوە، بەردەوام بە کەڵک وەرگرتن لە کارتی پ.ک.ک ھەوڵی داوە لە ھەمبەر سەرەڕۆییەکانی تورکیادا ھاوسەنگی دروست بکات.

لە دۆخی هەنووکەییدا کە ئێران لە ژێر گوشاری نێونەتەوەییدایە، گەمارۆکانی ئەمریکا درێژەی هەیە، تاڵیبان لە سنوورەکانی رۆژهەڵاتی ئێران دیسان جڵەوی دەسەڵاتی گرتووە و رەنگە بە پاڵپشتیی پاکستان و تورکیا و تا رادەیەکیش عەرەبستان چالاکییەکانی چڕتر بکات و لە کاتێکدا کە شەڕە بە وەکالەتییە پڕ تێچووەکانی یەمەن و سووریا درێژەی هەیە، ئاسانترین و کەم تێچووترین فاکتەر بۆ گوشار خستنە سەر تورکیا و ئێدارەدانی قەیرانی قەوقاز، کەڵک وەرگرتنی دووبارەی ئێرانە لە کارتی کوردانی سێ وڵاتی، تورکیا، عێراق و سووریایە. لە تورکیا و سووریادا پ.ک.ک بۆ ئێران گرنگترین فاکتەرە و لە عێراقدا هەرێمی کوردستان رۆڵی سەرەکیی هەیە.

لە کۆتاییدا، لە ئێستاوە تا مەودایەکی مامناوند، ئێران هەوڵ دەدات پێوەندیی لە گەڵ پارتیدا باشتر بکات و لە لایەنێکی دیکەشەوە دەبێت بەر بە تێهەڵچوونی زیاتری فەزای کوردی بە تایبەت لە نێوان پ.ک.ک و پارتی و هەروەها پارتی و یەکییەتیدا بگرێت و لە سووریادا لە ئاستی ئاڵۆزیی و ساردی پەیوەندیی دەوڵەتی دیمەشق لە گەڵ پ.ی.د دا کەمبکاتەوە.

نابێت لە بیر بکەین کە، کەڵک وەرگرتنی ئێران لە کارتی کورد، بەو مانایەیە کە کوردەکان دەتوانن زۆرتر لە دۆخی رەخساو کەڵک وەرگرن. دەیەی ١٩٨٠ بزووتنەوەی رزگاریی باشووری کوردستان، لە سێبەری شەڕی ئێران و عێراقدا توانی جارێکی دیکە ببوژێتەوە، یان لەم دەیەی دواییەدا، پ.ک.ک بەردەوام توانیویەتی لە دەرفەتە سنووردارەکانی لایەنی ئێران بۆ خۆپاراستن لە گوشار و هێرشی بەردەوامی تورکیا کەڵک وەربگرێت.